

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ
ΕΙΣ ΕΞΗΜΕΡΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 30^{ην} ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1969
ΥΠΟ ΤΟΥ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ν. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
1969

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΦΥΣΙΚΟΜΑΘΗΜΑΤΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙΣ ΤΩΝ ΟΜΙΛΙΩΝ
ΕΙΣ ΕΞΗΜΕΡΟΝ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΚΦΩΝΗΘΕΙΣ ΤΗΝ 30ήν ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1969
ΥΠΟ ΤΟΥ ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ν. ΣΒΟΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ
1969

Τὴν Πέμπτην, 30ὴν Ἰανουαρίου 1969 καὶ ὄραν θὴν ἀπογευματινὴν εἰς τὴν αἰθουσαν τελετῶν τοῦ διδακτηρίου τῶν Πανεπιστημιακῶν Τμημάτων Ἰωαννίνων, παρουσία τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἰωαννίνων κ. Σεραφείμ, τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων, τοῦ Στρατηγοῦ Διοικητοῦ τῆς VIII Μεραρχίας, Ἐκπροσώπων τῶν Ἀρχῶν τῆς πόλεως Ἰωαννίνων καὶ ἄλλου ἐκλεκτοῦ ἀκροατηρίου, ὁ Πρόεδρος τοῦ Μαθηματικοῦ Τμήματος, τακτικὸς καθηγητὴς τῆς Ἀστρονομίας, κ. Σωτήριος Ν. Σβολόπουλος, μετὰ προσφάνησιν τοῦ Προέδρου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κ. Νικολάου Κονομῆ, ἐξεφώνησε τὸν παρατιθέμενον Πανηγυρικόν.

Σήμερα 30ήν Ἰανουαρίου, ὅπως κατ' ἔτος γίνεται τὴν ἴδιαν ἡμέραν, ἐορτάζομεν τὴν μνήμην τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου. Δεκαπέντε περίπου αἰῶνας ἀπέχει ἡ ἐποχὴ τους ἀπὸ τὴν ἰδικὴν μας ἐποχὴν, ἀλλὰ ἀκόμη τοὺς τιμῶμεν, διότι αὐτοὶ ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ πολιτισμοῦ διὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ καλλιέργειαν τῶν ἀρχῶν τοῦ ὁποίου ἐτάχθησαν τὰ ἐκπαιδευτήρια τῆς Χώρας μας.

Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν μνημόσυνοι ἀκολουθίαι τελοῦνται καὶ πανηγυρικοὶ λόγοι ἐκφωνοῦνται εἰς τὰ Ἀνώτερα Πνευματικὰ Ἰδρύματα τῆς Χώρας μας. Καὶ ἓνας πανηγυρικὸς δὲν εἶναι ἔκθεσις Ἱστορικῶν γεγονότων. Πανηγυρικὸς εἶναι μίᾳ ἐμφαντικῇ καὶ μεγαλειώδῃ ἐκφρασίᾳ εἰς ἀνάμνησιν τῶν ἐορταζομένων προσώπων καὶ μίᾳ διέγερσιν τοῦ θαυμασμοῦ πρὸς τὰς ὑπερέχουσ ἐκείνας προσωπικότητας καὶ τὰς πράξεις των.

Ἀλλὰ τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνήκει εἰς τοὺς εἰδικοὺς ὁμιλητάς.

Πράγματι δέ, κατὰ τὰ προηγούμενα ἔτη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἐορτῆς τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ἀπὸ τοῦ βήματος τούτου ὠμίλησαν διακεκριμένοι συνάδελφοι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς. Οἱ διακεκριμένοι οὗτοι συνάδελφοι (1, 2, 3, 4) ἐξύμνησαν μὲ τάλαντον καὶ περισσὴν χάριν τοῦ λόγου τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰς θυσίας τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, ὡς καὶ τὰς προσφορὰς των πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὡσαύτως, ἀνέπτυξαν οὗτοι τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τὴν κοινωνικὴν των δρᾶσιν, ἀνέφερον παραδείγματα ἀπὸ τὴν ρητορικὴν των δεινότητα καὶ τὴν συμπαραστάσιν των εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ Βυζαντινοῦ λαοῦ καὶ πῶς ὕστερα ἀπὸ ὅλην αὐτὴν τὴν δρᾶσιν οἱ Τρεῖς Ἱεράρχαι ἐξειλιχθησαν εἰς στυλοβάτα τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ καὶ κατέκτησαν τὴν καρδίαν τοῦ Ἑλληνοχριστιανικοῦ κόσμου, ὥστε καὶ μέχρι σήμερον ἀκόμη ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς νὰ τοὺς τιμᾷ μὲ λαϊκὰς πανηγύρεις καὶ διάφορα λαϊκὰ ἔθιμα.

Ὁ ὑποφαινόμενος δὲν εἶναι οὔτε φιλόλογος, οὔτε θεολόγος, ἀλλὰ εἰδικεύθη εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς φύσεως. Ὡς ἐκ τούτου θὰ ὁμιλήσῃ ἐπὶ θέματος σχετικοῦ μὲ τὸ ἐπιστημονικὸν ἐνδιαφέρον τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς Ἐκκλησίας. Πράγματι δέ, ἐκ τῶν Τριῶν Πατέρων ὁ Βασιλείος ἐπαρουσίασε μακρὸν δοκίμιον, «Ὁμιλίαι εἰς τὴν ἑξαήμερον» (5, 6) θεωρούμενον ὡς ἀριστούργημα ρητορικῆς καὶ εἰς τὸ ὁποῖον πραγματεύεται τὴν κοσμογονίαν τῆς Γενέσεως.

Δὲν εἶναι γνωστὰ τόσον ἀξιόλογα σχετικὰ δοκίμια τῶν δύο ἄλλων Ἱεραρχῶν. Πάντως εἶναι γνωστὸν, ὅτι ὁ σύγχρονος καὶ φίλος τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος

ὁ Ναζιανζινὸς προέτρεπε τὴν μελέτην τῆς Φύσεως, τὴν ὁποῖαν ἐθεώρη ἔργον Θεῖον τοῦ Δημιουργοῦ(7). Συνεπῶς θὰ περιορισθῶμεν κατὰ τὴν σημερινὴν μας ὀμιλίαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξιολόγησιν τῶν ἀόμιλιῶν εἰς τὴν ἑξαήμερον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ Βασίλειος θεωρεῖται ὅτι ἐπέδειξεν εἰς τὰς ἀόμιλιας εἰς τὴν ἑξαήμερον τοιαύτην γνῶσιν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ὅτι ἀνέπτυξε τὰ τεθέντα προβλήματα ὑπὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν πρῖσμα, ὥστε ἀνεδείχθῃ ἐμμέσως καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του εἰς ἀξιόλογον ἐκλαϊκευτὴν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Πράγματι, αἱ διατυπωθεῖσαι εἰς τὸ δοκίμιον γνώσεις εἶναι ἐνδιαφέρουσαι καὶ ἡ χρησιμοποιοιμένη διαλεκτικὴ μέθοδος ἀξιοσημείωτος. Διὰ τῆς πλατωνικῆς ταύτης μεθόδου του(8) ὁ Βασίλειος κατέληξεν εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις φαίνονται νὰ συμπίπτουν μὲ συμπεράσματα ἀποδειχθέντα ἀργότερον δι' ἐπιστημονικῶν μεθόδων.

Ἄξιζει, λοιπόν, νὰ μελετήσωμεν τὸ δοκίμιον τοῦ Βασιλείου καὶ νὰ τὸ ἀξιολογήσωμεν ἐπιστημονικῶς. Τὸ θέμα εἶναι ἀντικείμενον τῆς Ἱστορίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἡ μελέτη τῆς ὁποίας δὲν βοηθεῖ μόνον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ εἶναι δυνατόν νὰ βοηθήσῃ καὶ εἰς τὴν προώθησιν ἢ ἐπικύρωσιν θεωριῶν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης.

Καὶ τοῦτο, διότι ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμων εἶναι δυνατόν νὰ εὔρη εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα λέξεις ἢ φράσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατόν νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἐπιστήμης.

Μήπως ἀπὸ τὰς μελέτας τῶν περιγραφῶν τῶν ἐκλείψεων, πού περιέχονται εἰς διάφορα ἀρχαῖα κείμενα, δὲν προσδιορίσθησαν οἱ ἀκριβεῖς χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἐκλείψεις ἐκεῖναι συνέβησαν, ὥστε ἐκ τούτων νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ αἰωνία μεταβολὴ εἰς τὴν ταχύτητα περιστροφῆς τῆς Γῆς;

Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν θεωρίαν ὁ ἀμυδρὸς συνοδὸς τοῦ Σειρίου, ὁ ὁποῖος σήμερον εἶναι ἓνας λευκὸς νάνος, ἦτο παλαιότερον ἐρυθρὸς γίγας λαμπρότερος τοῦ σήμερον διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὄρατοῦ, λαμπροῦ, κυανολεύκου ἀστέρος, δηλαδὴ τοῦ Σειρίου. Οἱ ἀστρικοὶ κατάλογοι τοῦ Πτολεμαίου σημειοῦντες τὸν Σειρίον «ὑπόκιρρον», δηλαδὴ ἐρυθρόν, προσφέρουν πράγματι μίαν σπανίαν ἐπιβεβαίωσιν τῆς συγχρόνου ἀστρονομικῆς θεωρίας, κατὰ τὴν ὁποῖαν οἱ λευκοὶ νάνοι προῆλθον ἐκ τῶν ἐρυθρῶν γιγάντων, διὰ ταχείας ἐξελίξεως.

Ἄλλὰ περισσότερον ἴσως ἐμφαντικὴ τῆς χρησιμότητος τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὴν ἐπιστήμην εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Νεφελώματος τοῦ Καρκίνου. Ἀπὸ τὴν μετρομένην ταχύτητα διαστολῆς τοῦ ἀερίου τούτου νεφελώματος προσδιορίζεται ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τὰ ἀέρια, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὸ Νεφέλωμα, ἐξετινάχθησαν ἀπὸ τὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ Νεφελώματος εὐρισκόμενον ἀστέρα περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Πράγματι, εἰς Κινεζικὸν κείμενον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καταγράφεται ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις ἐνὸς νέου λαμπροῦ ἀστέρος τὸ 1054 μ. Χ. καὶ εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εὕρισκετο τότε τὸ Νεφέλωμα τοῦ Καρκίνου. Δηλαδὴ, ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον κείμενον διεπιστώσαμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς θεωρίας τῆς γενέσεως τῶν πλανητικῶν νεφελωμάτων.

Ἡ τοιαύτη συμβολή τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην ἐπέβλεπεν εἰς τὴν Διεθνῆ Ἀστρονομικὴν Ἐνωσιν τὴν Ἰδρυσιν εἰδικῆς ἐπιτροπῆς (τῆς commission 41) μὲ σκοπὸν τὸν συντονισμόν τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀστρονομίας.

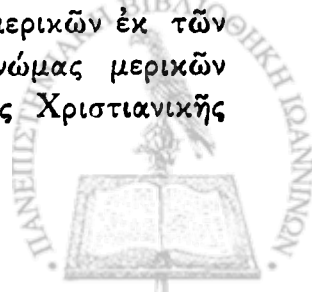
Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὀμιλιῶν τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν ἐξαήμερον ἡ μελέτη τῶν διδασκομένων ἐπιστημονικῶν γνώσεων δὲν μᾶς δίδει μόνον ἰδέαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνημερότητος τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ λόγῳ τῆς σαφοῦς καὶ σχετικῶς ἀντικειμενικῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν οὗτος χρησιμοποιοεῖ καὶ ἡ ὁποία πολλάκις συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλας χρησίμους πληροφορίας, δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν συμπεράσματα διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ τὸ κρατοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πνεῦμα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πατέρων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον δὲν ἤθελον νὰ διακόψουν κάθε σχέσιν μὲ τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους των, ἀλλὰ προσεπάθουν, ὅπως ἡ διδασκαλία των ἀποκτήσῃ ἐπιστημονικὴν ἐπένδυσιν.

Βεβαίως, δὲν ἔχει καὶ τόσην σημασίαν, ἐὰν ἔν συμπεράσμα τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τοῦ Βασιλείου συμφωνῇ ἢ ὄχι μὲ τὰ συμπεράσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὅχι ἡ ὀρθότης τοῦ συμπεράσματος, ἀλλ' ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος προσελκύει τὸ μεγαλύτερον ἐνδιχέρον. Διότι πολλάκις διάφοροι παλαιοὶ ἐρευνηταί, εἴτε δι' ἀτελοῦς ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ, εἴτε διὰ φιλοσοφικῆς συζητήσεως κατέληξαν δι' ἀλληλοαιρουμένων σφαλμάτων, δηλαδὴ οὐσιαστικῶς κατὰ τύχην, εἰς ὀρθὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐπεβεβηκίωθησαν τελευταίως, διὰ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ μεθόδων. Ἄλλοτε πάλιν διετυπώθη μίχ ἰδέα αὐθαιρέτως καὶ τελείως τυχαίως, χωρὶς νὰ βασίζεται καθόλου εἰς ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ μετὰ πάροδον μικροῦ χρόνου ἀπεδείχθη ἡ ἰδέα αὐτὴ τελικῶς ὀρθή.

Ἰδιαιτέρως ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Jonathan Swift, ὁ ὁποῖος τὸ 1726 ἐκυκλοφόρησε τὴν σάτιράν του τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκούλλιβερ», εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ δεικτικότητος ἐγελοιοποεῖ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει καὶ μεταξὺ ἄλλων διηγεῖται πῶς ὁ Γκούλλιβερ ἐπεσκέφθη τὴν φανταστικὴν χώραν Λαπούταν, ὅπου οἱ ἀστρονόμοι εἶχον ἀνακαλύψει ὅτι ὁ πλανήτης Ἄρης εἶχε δύο δορυφόρους, τῶν ὁποίων αἱ κινήσεις ἠκολούθουν τοὺς νόμους τοῦ Kepler. Τὸ 1877, ἑκατὸν πενήντα ἔτη μετὰ τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκούλλιβερ», ὁ Asaph Hall ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ Ἄρης ἔχει πράγματι δύο δορυφόρους. Ἀσφαλῶς εἶναι κάπως δύσκολον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ταξιδίων τοῦ Γκούλλιβερ» ἦτο προικισμένος μὲ διαισθητικὰς ἰκανότητας.

Διὰ τῶν ὀμιλιῶν του εἰς ἐξαήμερον ὁ Μέγας Βασίλειος κατέλαβε μίαν ὀρισμένην θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀστρονομίας. Ὁ Dreyer⁽⁹⁾ εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Ἀστρονομίας» ἀπὸ τοῦ «Θαλοῦ μέχρι τοῦ Κέπλερ» ἀποτελούμενον ἀπὸ 424 σελίδας ἀφιερώνει μίαν ὀλόκληρον σελίδα εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον.

Ὁ Dreyer ἀναφερόμενος εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐπιστήμης κατὰ τὸν Μεσαίωνα κρίνει μὲ αὐστηρὰς ἐκφράσεις τὴν ἐναντι τῆς Ἐπιστήμης στάσιν μερικῶν ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. «Ὅταν γυρίζωμεν τὰς σελίδας μερικῶν ἐκ τῶν Πατέρων, γράφει, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι διαβάζομεν τὰς γνώμας μερικῶν ἱερέων τῆς Βαβυλῶνος γραμμένας μερικὰς χιλιάδας ἐτῶν πρὸ τῆς Χριστιανικῆς

ὁ Ναζιανζινὸς προέτρεπε τὴν μελέτην τῆς Φύσεως, τὴν ὁποίαν ἐθεώρη ἔργον Θεῖον τοῦ Δημιουργοῦ(7). Συνεπῶς θὰ περιορισθῶμεν κατὰ τὴν σημερινήν μας ὀμιλίαν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἀξιολόγησιν τῶν «ὀμιλιῶν εἰς τὴν ἑξαήμερον» τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ὁ Βασίλειος θεωρεῖται ὅτι ἐπέδειξεν εἰς τὰς «ὀμιλίας εἰς τὴν ἑξαήμερον» τοιαύτην γνῶσιν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν τῆς ἐποχῆς του καὶ ὅτι ἀνέπτυξε τὰ τεθέντα προβλήματα ὑπὸ καθαρῶς ἐπιστημονικὸν πρῖσμα, ὥστε ἀνεδείχθη ἐμμέσως καὶ διὰ τὴν ἐποχὴν του εἰς ἀξιόλογον ἐκλαϊκευτὴν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν. Πράγματι, αἱ διατυπωθεῖσαι εἰς τὸ δοκίμιον γνώσεις εἶναι ἐνδιαφέρουσαι καὶ ἡ χρησιμοποιοιμένη διαλεκτικὴ μέθοδος ἀξιοσημείωτος. Διὰ τῆς πλατωνικῆς ταύτης μεθόδου του(8) ὁ Βασίλειος κατέληξεν εἰς συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα εἰς ὠρισμένας περιπτώσεις φαίνονται νὰ συμπίπτουν μὲ συμπεράσματα ἀποδειχθέντα ἀργότερον δι' ἐπιστημονικῶν μεθόδων.

Ἄξιζει, λοιπόν, νὰ μελετήσωμεν τὸ δοκίμιον τοῦ Βασιλείου καὶ νὰ τὸ ἀξιολογήσωμεν ἐπιστημονικῶς. Τὸ θέμα εἶναι ἀντικείμενον τῆς Ἱστορίας τῶν Ἐπιστημῶν, ἡ μελέτη τῆς ὁποίας δὲν βοηθεῖ μόνον εἰς τὴν κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ἀλλὰ εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθήσῃ καὶ εἰς τὴν προώθησιν ἢ ἐπικύρωσιν θεωριῶν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης.

Καὶ τοῦτο, διότι ὁ εἰδικὸς ἐπιστήμων εἶναι δυνατὸν νὰ εὔρη εἰς τὰ ἀρχαῖα κείμενα λέξεις ἢ φράσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι δυνατὸν νὰ βοηθήσουν εἰς τὴν πρόβωσιν τῆς ἐπιστήμης.

Μήπως ἀπὸ τὰς μελέτας τῶν περιγραφῶν τῶν ἐκλείψεων, πού περιέχονται εἰς διάφορα ἀρχαῖα κείμενα, δὲν προσδιορίσθησαν οἱ ἀκριβεῖς χρόνοι κατὰ τοὺς ὁποίους αἱ ἐκλείψεις ἐκεῖναι συνέβησαν, ὥστε ἐκ τούτων νὰ ἐκτιμηθῇ ἡ αἰωνία μεταβολὴ εἰς τὴν ταχύτητα περιστροφῆς τῆς Γῆς;

Ἐπίσης, συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν θεωρίαν ὁ ἀμυδρὸς συνοδὸς τοῦ Σειρίου, ὁ ὁποῖος σήμερον εἶναι ἕνας λευκὸς νάνος, ἦτο παλαιότερον ἐρυθρὸς γίγας λαμπρότερος τοῦ σήμερον διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὄρατοῦ, λαμπροῦ, κυανολεύκου ἀστέρος, δηλαδὴ τοῦ Σειρίου. Οἱ ἀστρικοὶ κατάλογοι τοῦ Πτολεμαίου σημειοῦντες τὸν Σείριον «ὑπόκιρρον», δηλαδὴ ἐρυθρόν, προσφέρουν πρᾶγματι μίαν σπανίαν ἐπιβεβαίωσιν τῆς συγχρόνου ἀστρονομικῆς θεωρίας, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ λευκοὶ νάνοι προῆλθον ἐκ τῶν ἐρυθρῶν γιγάντων, διὰ ταχείας ἐξελίξεως.

Ἀλλὰ περισσότερον ἴσως ἐμφαντικὴ τῆς χρησιμότητος τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὴν ἐπιστήμην εἶναι ἡ περίπτωση τοῦ Νεφελώματος τοῦ Καρκίνου. Ἀπὸ τὴν μετρομένην ταχύτητα διαστολῆς τοῦ ἀερίου τούτου νεφελώματος προσδιορίζεται ὅτι συμφώνως πρὸς τὴν θεωρίαν τὰ ἀέρια, τὰ ὁποῖα συνιστοῦν τὸ Νεφέλωμα, ἐξετινάχθησαν ἀπὸ τὸν εἰς τὸ κέντρον τοῦ Νεφελώματος εὐρισκόμενον ἀστέρα περὶ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα μετὰ Χριστόν. Πράγματι, εἰς Κινεζικὸν κείμενον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καταγράφεται ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις ἐνὸς νέου λαμπροῦ ἀστέρος τὸ 1054 μ. Χ. καὶ εἰς τὴν θέσιν, ὅπου εὕρισκετο τότε τὸ Νεφέλωμα τοῦ Καρκίνου. Δηλαδὴ, ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον κείμενον διεπιστώσαμεν τὴν ἀλήθειαν τῆς θεωρίας τῆς γενέσεως τῶν πλανητικῶν νεφελωμάτων.

Ἡ τοιαύτη συμβολή τῆς μελέτης τῶν ἀρχαίων κειμένων εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην ἐπέβαλεν εἰς τὴν Διεθνῆ Ἀστρονομικὴν Ἐνωσιν τὴν ἴδρυσιν εἰδικῆς ἐπιτροπῆς (τῆς commission 41) με σκοπὸν τὸν συντονισμόν τῆς μελέτης τῆς Ἱστορίας τῆς Ἀστρονομίας.

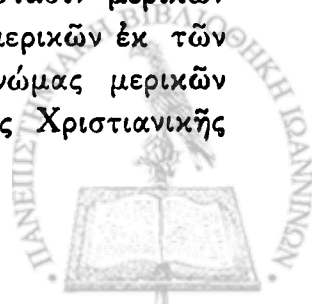
Εἰς τὴν περίπτωσιν τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Βασιλείου εἰς τὴν ἐξαήμερον ἡ μελέτη τῶν διδασκομένων ἐπιστημονικῶν γνώσεων δὲν μᾶς δίδει μόνον ἰδέαν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐνημερότητος τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ λόγῳ τῆς σαφοῦς καὶ σχετικῶς ἀντικειμενικῆς μεθόδου, τὴν ὁποίαν οὗτος χρησιμοποιοεῖ καὶ ἡ ὁποία πολλάκις συνοδεύεται ἀπὸ ἄλλας χρησίμους πληροφορίας, δυνάμεθα νὰ ἐξάγωμεν συμπεράσματα διὰ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις καὶ τὸ κρατοῦν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πνεῦμα μεταξὺ τῶν χριστιανῶν πατέρων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον δὲν ἤθελον νὰ διακόψουν κάθε σχέσιν με τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους των, ἀλλὰ προσεπάθουν, ὅπως ἡ διδασκαλία των ἀποκτήσῃ ἐπιστημονικὴν ἐπένδυσιν.

Βεβαίως, δὲν ἔχει καὶ τόσην σημεσίαν, ἐὰν ἔν συμπεράσμα τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου τοῦ Βασιλείου συμφωνῇ ἢ ὄχι με τὰ συμπεράσματα τῆς νεωτέρας ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης. Ὅχι ἡ ὀρθότης τοῦ συμπεράσματος, ἀλλ' ἡ ἐφαρμοσθεῖσα μέθοδος προσελκύει τὸ μεγαλύτερον ἐνδιαφέρον. Διότι πολλάκις διάφοροι παλαιοὶ ἐρευνηταί, εἴτε δι' ἀτελοῦς ἐπιστημονικῆς ὁδοῦ, εἴτε διὰ φιλοσοφικῆς συζητήσεως κατέληξαν δι' ἀλληλοαιρουμένων σφαλμάτων, δηλαδὴ οὐσιαστικῶς κατὰ τύχην, εἰς ὀρθὰ συμπεράσματα, τὰ ὁποῖα ἐπεβεβιῶθησαν τελευταίως, διὰ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν μέσων καὶ μεθόδων. Ἄλλοτε πάλιν διευπλώθη μίχ ἰδέα αὐθαιρέτως καὶ τελείως τυχαίως, χωρὶς νὰ βασίζεται καθόλου εἰς ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ μετὰ πάροδον μικροῦ χρόνου ἀπεδείχθη ἡ ἰδέα αὐτὴ τελικῶς ὀρθή.

Ἰδιαιτέρως ἐντυπωσιακὴ εἶναι ἡ περίπτωσις τοῦ Jonathan Swift, ὁ ὁποῖος τὸ 1726 ἐκυκλοφόρησε τὴν σάτιράν του τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκούλλιβερ», εἰς τὴν ὁποίαν μετὰ δεικτικότητος ἐγελοιοποεῖ τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει καὶ μεταξὺ ἄλλων διηγεῖται πῶς ὁ Γκούλλιβερ ἐπεσκέφθη τὴν φανταστικὴν χώραν Λαπούταν, ὅπου οἱ ἀστρονόμοι εἶχον ἀνακαλύψει ὅτι ὁ πλανήτης Ἄρης εἶχε δύο δορυφόρους, τῶν ὁποίων αἱ κινήσεις ἠκολούθουν τοὺς νόμους τοῦ Kepler. Τὸ 1877, ἑκατὸν πενήντα ἔτη μετὰ τὰ «Ταξίδια τοῦ Γκούλλιβερ», ὁ Asaph Hall ἀνεκάλυψεν ὅτι ὁ Ἄρης ἔχει πράγματι δύο δορυφόρους. Ἀσφαλῶς εἶναι κάπως δύσκολον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῶν «Ταξιδίων τοῦ Γκούλλιβερ» ἦτο προικισμένος με δαισθητικὰς ἰκανότητας.

Διὰ τῶν ὁμιλιῶν του εἰς ἐξαήμερον ὁ Μέγας Βασίλειος κατέλαβε μίαν ὀρισμένην θέσιν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Ἀστρονομίας. Ὁ Dreyer⁽⁹⁾ εἰς τὸ βιβλίον του «Ἱστορία τῆς Ἀστρονομίας» ἀπὸ τοῦ «Θαλοῦ μέχρι τοῦ Κέπλερ» ἀποτελούμενον ἀπὸ 424 σελίδας ἀφιερώνει μίαν ὀλόκληρον σελίδα εἰς τὸν Μέγαν Βασίλειον.

Ὁ Dreyer ἀναφερόμενος εἰς τὴν κατάστασιν τῆς Ἐπιστήμης κατὰ τὸν Μεσαίωνα κρίνει με αὐστηρὰς ἐκφράσεις τὴν ἔναντι τῆς Ἐπιστήμης στάσιν μερικῶν ἐκ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. «Ὅταν γυρίζωμεν τὰς σελίδας μερικῶν ἐκ τῶν Πατέρων, γράφει, δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν ὅτι διαβάζομεν τὰς γνώμας μερικῶν ἱερέων τῆς Βαβυλωνος γραμμένας μερικὰς χιλιάδας ἐτῶν πρὸ τῆς Χριστιανικῆς

περιόδου. Αί ιδέαι είναι ακριβώς αί ίδιαι, ή μόνη διαφορά είναι ότι οί παλαιοί Ιε-
ρεΐς τής Βαβυλώνος δέν είχαν μέθοδον διά νά γνωρίζουν καλύτερον και δέν θά
είχον άρνηθῆ τήν αλήθειαν, όταν τούς έδεικνύετο τó άποτέλεσμα άπό άστρονομικάς
παρατηρήσεις»*.

Έν τούτοις θέτει ό Dreyer τόν Βασίλειον εις διάφορον και διακριτικήν θέσιν.
Κατά τόν Dreyer ό Βασίλειος ήτο πάρα πολύ διορατικός, ώστε νά μή άρνηθῆ τήν
έπιστημονικήν έρευναν, αλλά συγχρόνως είχε πάρα πολύ έλλειψιν θάρρους, διά νά
συνηγορήσῃ έλευθέρως ύπέρ αύτῆς και ούτω περιορίζεται εις τó νά αναφέρῃ τās
άνακαλύψεις άνευ κριτικῆς, ή προσπαθεῖ νά δείξῃ ότι ένας Χριστιανός δύναται νά
δεχθῆ τά έπιστημονικά συμπεράσματα χωρίς κίνδυνον διά τήν πίστιν του.

Άλλά, καταλήγει ό Dreyer, ό Βασίλειος «μέ τήν παραδοχήν τής θεωρίας
τῶν άνω ύδάτων». περί τής όποίας θά όμιλήσωμεν άργότερον, «φαίνεται ότι ούτος
ήτο πράγματι ένας συγκριτικῶς άνευ προλήψεων διανοούμενος».

Ό Βασίλειος έζησεν εις μίαν έξαιρετικήν έποχήν(2, 3, 10, 11). Αί Άθήναι
ήσαν άκόμη τó κέντρον τοῦ λόγου. Έκεῖ μετέβη και ό Βασίλειος, διά νά σπουδάσῃ
ρητορικήν μαζί μέ άλλους νέους, πού κατέφευγον εις τās Άθήνας άπό διάφορα
μέρη τοῦ κόσμου, διά νά φωτισθοῦν άπό τó φῶς τής Άρχαίας Έλλάδος. Εις τās
Άθήνας έσπούδασεν ό Βασίλειος, κατ' άρχάς μέ διδάσκαλον τόν ρήτορα Ίμέριον, ό
όποιος άν και έθνικός, ήτο άρκετά μετριοπαθής πρὸς τούς Χριστιανούς. Κατόπιν
έσυνέχισε τās σπουδάς του μέ τόν Προαιρέσιον και άργότερον έφυγε διά τήν Άν-
τιόχειαν, όπου έσπούδασεν ύπό τόν σοφιστήν και ρήτορα Λιβάνιον. Ό Λιβάνιος
είχεν άρκετόν χιοῦμορ και μεγάλην γοητείαν, πολλοί δέ τόν έθεώρουν ως τόν μεγα-
λύτερον φιλόσοφον τής έποχῆς του.

Άσφαλῶς εις τās Σχολάς τῶν Άθηνῶν και τής Άντιοχείας θά συνεζήτησεν
ό Βασίλειος μέ τούς συμφοιτητάς του τά μεγάλα προβλήματα τής έποχῆς του και
τās τότε έξελίξεις τῶν Φυσικῶν Έπιστημῶν. «Προφανῶς ήτο γνώστης τοῦ Άρι-
στοτέλους», γράφει ό Dreyer.

Άλλά ό Άριστοτέλης είχε καταλήξει εις συγκεκριμένα συμπεράσματα περί
τῆς Φύσεως. Ήδη εις τās πρώτας γραμμάς τῶν «Φυσικῶν» του ό Άριστοτέλης
αναφέρει ότι μόνον τότε έπιτρέπεται νά Ισχυρισθῶμεν ότι κατανοοῦμεν τó αντι-
κείμενον ένός ζητήματός μας, όταν έχωμεν γίνει κύριοι τῶν θεμελιωδῶν του αίτιῶν
και άρχῶν και έχομεν αναλύσει αύτό εις τά στοιχεΐα του. Τό ίδιον δέ είναι αλήθές

* Αί πράγματι αὐστηραὶ αὐταὶ εκφράσεις τοῦ Dreyer προφανῶς προέρχονται άπό μίαν
προκατάληψιν τοῦ Dreyer άπό γνώμας παλαιότερων συγγραφέων, οί όποιοί είχαν παρεξηγήσει
τó Βυζάντιον και τήν Έκκλησίαν ειδικώτερον. Νεώτεροι έρευνῆται παρουσιάζουν τó Βυζάντιον
ὡς φωτεινήν περίοδον και τήν συμβολήν τής Έκκλησίας σημαντικήν. Π. χ. χαρακτηριστική
και αντίθετος πρὸς τήν γνώμην τοῦ Dreyer είναι ή φράσις τοῦ Runciman(2): «Οὔτε ό
Μιθραϊσμός, οὔτε αί μυστηριακαὶ θρησκείαι ήδύναντο νά δημιουργήσουν άνδρας τοῦ πνευμα-
τικού μέτρου (Mental calibre) τῶν πρώτων χριστιανῶν Πατέρων, άνδρας ὡπως ό Άριγένης,
ό Είρηναίος, ό Τερτυλλιανός ή ό Κλήμης ό Άλεξανδρεύς, διανοουμένους ύπερσκελισθέντας μόνον,
άπό τούς διαδόχους των, τούς Πατέρας τοῦ τετάρτου αἰῶνος».

καὶ διὰ τὴν ἐπιστήμην τῆς Φύσεως. Ὡστε διὰ νὰ ἐξερευνήσωμεν τὴν Φύσιν, πρέπει κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην νὰ ἀρχίσωμεν, μὲ τὸ νὰ προσπαθήσωμεν νὰ προσδιορίσωμεν τὰς πρώτας τῆς ἀρχάς. Γράφει κατὰ λέξιν ὁ Ἀριστοτέλης. «Ἐπειδὴ τὸ εἶδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους, ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ ἢ αἷτια ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν, τότε γὰρ οἴομεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἷτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας καὶ μέχρι τῶν στοιχείων, δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον διορίσασθαι πρῶτον τὰ περὶ τὰς ἀρχάς»⁽¹²⁾.

Διὰ τὸν Βασίλειον ὁ προσδιορισμὸς τῶν πρῶτων ἀρχῶν εἶχε γίνει, πρὶν οὗτος ἔλθει εἰς τὰς Ἀθήνας. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς σκέψεως, αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς δημιουργίας, ὑπῆρχον κατὰ τὸν Βασίλειον εἰς τὴν Βίβλον. Ἀργότερον ἐβαπτίσθη Χριστιανὸς ὁ Βασίλειος, ἀλλὰ ἡ ζωὴ καὶ τὸ μαρτύριον συγγενῶν του καὶ φίλων του τὸν εἶχον ἤδη ὠθήσει ἰσχυρῶς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν.

Ἴσως εἰς αὐτὸν τὸν λόγον πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν στάσιν τοῦ Βασιλείου νὰ μὴ ἀκολουθῇ ἐξ ὀλοκλήρου τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον, μίαν στάσιν τὴν ὁποίαν, ὡς εἶδομεν, ὁ Dreyer ἐθεώρησεν ὡς ἔλλειψιν θάρρους.

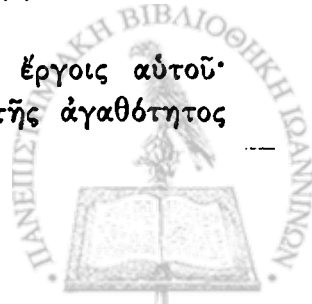
Ἄλλωστε πολλάκις κοινωνικοὶ μεταρρυθμισταὶ ἀπέφυγον τὴν χρησιμοποίησιν τῆς ἐπιστήμης κατὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων των. Ὁ Βασίλειος δὲν ἐχρειάζετο ὑπερβολικὴν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν λεπτῶν του καὶ τὰς κοινωνικὰς του μεταρρυθμίσεις, ὅσον ἐχρειάζετο ἀγάπην καὶ τὴν ἀγάπην αὐτὴν τὴν ἐνεπνέετο ἀπὸ τὸν Χριστιανισμόν.

Ἄς μὴ ἰσχυρισθῇ δὲ κανεὶς ὅτι ὠρᾶτο ὁ Βασίλειος ἀπὸ καθαρῶς φιλοσοφικὰ αἷτια, ὅταν διεφώνει μὲ τὴν ἀκριβολόγον ἐπιστήμην, ὅπως ἤδη ἔχει συμβῆ μὲ τόσοις ἄλλοις στοχαστάς. Διότι, ὡς γνωστὸν, ἔχει πράγματι παρατηρηθῆ εἰς τὸ παρελθὸν μία φιλοσοφικὴ διάθεσις διαφόρων συγγραφέων κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς λογικῆς τῆς ἀρτιότητος, ἢ τῆς ἀναγκαιότητος τῆς χρησιμοποίησεώς της εἰς τὰ κοινωνικὰ προβλήματα. Ἀκόμη δὲ καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας μας ὁ Heidegger, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς εἷς τῶν διαπρεπεστέρων ζώντων φιλοσόφων τῆς Γερμανίας, θεωρεῖ τὴν ἐπιστήμην ὡς παράγωγον καὶ συγκριτικῶς ἀφηρημένην γνῶσιν.

Οἱ Πατέρες τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου ἦσαν ἀποδεδειγμένως πρακτικοὶ ἄνθρωποι^(1, 2, 14). Οὕτω καὶ ὁ Βασίλειος ἐχρησιμοποίησε τὸ ρητορικὸν του τάλαντον καὶ τὴν ἐρευνητικὴν του φύσιν μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ σώσῃ, διὰ νὰ μορφώσῃ Χριστιανικῶς.

Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος ἀναφερόμενος εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τοῦ Βασιλείου γράφει: «... ἀξιάγαστος εἶναι ἡ καταπειστικὴ καὶ δημῶδης ἀφέλεια δι' ἧς περιεκάλυπτε (ὁ Βασίλειος) τὴν ἐπιστήμην ἣν εἶχεν ἀποθησαυρίσει ἐν Ἀθήναις, ἵνα διδάξῃ τοὺς πολλοὺς τῆς Καισαρείας, ἵνα ὑψώσῃ αὐτοὺς μέχρι Θεοῦ διὰ τῆς θεωρίας τῆς φύσεως, ἵνα ἐξηγήσῃ εἰς αὐτοὺς τὰ θαυμάσια τῆς δημιουργίας». Ἡ ἀποκορύφωσις δὲ τοῦ θαυμασμοῦ τοῦ Παπαρρηγοπούλου διὰ τὸ ἔργον αὐτὸ τοῦ Βασιλείου ἐκφράζεται διὰ τῶν ἐξῆς:

«Ὅποια φροντίς ἵνα καταδείξῃ ἀπανταχοῦ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ· ὅποια φαντασία μετάρσιος ἅμα καὶ περιπαθῆς, ἵνα ὑψωθῇ μέχρι τῆς ἀγαθότητος

τοῦ πλάστου· ὁποῖα λεπτότης καὶ εὐαισθησία περὶ τὴν ἔκφρασιν ἵνα καταστήσῃ τὴν ἀγαθότητα ἐκείνην καταληπτὴν καὶ ἀγαπητὴν!»(15).

Ὁ Βασίλειος σαφῶς διατυπώνει τὰς γνώμας του περὶ ἐπιστήμης λέγων : « Ἀναγκαῖαι αἱ πρὸς τὸν ἀνθρώπινον βίον αἱ ἀπὸ τῶν φωστήρων σημειώσεις. Ἐὰν γὰρ μὴ τις πέρα τοῦ μέτρου τὰ ἀπ' αὐτῶν σημεία περιεργάζεται, χρησίμους αὐτῶν τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς ἐμπειρίας παρατηρήσεις εὐρήσει. Πολλὰ μὲν γὰρ περὶ ἐπομβρίας ἐστὶ μαθεῖν, πολλὰ δὲ περὶ αὐχμῶν καὶ πνευμάτων κινήσεως, ἢ μερικῶν ἢ καθόλου, βιαίων ἢ ἀνειμένων». Δηλαδὴ «εἶναι ἀναγκαῖαι διὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, αἱ παρατηρήσεις τῶν ἀστέρων. Διότι ἐὰν κανεὶς ἐξετάζῃ μὲ ὄχι ὑπερβολικὴν περιέργειαν τὰ ἐξ αὐτῶν προμηνύματα, θὰ εὖρη χρησίμους τὰς ἐκ τῆς μακρᾶς πείρας παρατηρήσεις. Διότι εἶναι δυνατόν νὰ μάθῃ πολλὰ μὲν περὶ πολυομβρίας, πολλὰ δὲ διὰ τὰς ξηρασίας καὶ τὰς κινήσεις τῶν ἀνέμων, τοπικῶν ἢ γενικῶν, ὀρμητικῶν ἢ ἀσθενῶν»(20). Ὡς παράδειγμα ἀναφέρει, ὅτι ὅταν ὁ Ἥλιος ἔχει αἱματώδη ὄψιν προμηνύεται κακοκαιρία καὶ ἀκολούθως συνιστᾷ τὴν χρησιμότητα τῆς παρατηρήσεως τῶν ἡλιακῶν ἄλλω καὶ τῶν φάσεων τῆς Σελήνης. Μὲ ὀλίγας λέξεις δεικνύει τὴν πρακτικὴν σημασίαν τῆν ἐπιστήμης διὰ τοὺς ἀγρότας, τοὺς ὀδοιπόρους καὶ τοὺς ναυτιλομένους.

Ἀπορρίπτει ὁμοῦς τὴν παρερμηνείαν τῶν παρατηρήσεων τῶν ἀστέρων, γελοιοποιεῖ τὴν Ἀστρολογία, ὡς ἀνύπαρκτον τέχνην καὶ λαμβάνων ἐπιχειρήματα ἀπὸ αὐτοὺς τούτους τοὺς ἀστρολόγους, προσπαθεῖ διὰ μακρῶν νὰ ἐξηγήσῃ εἰς τοὺς ἀκροατὰς του, πῶς ἔχουν ἀκριβῶς τὰ πράγματα, «ὥστε, ὅπως λέγει, εἰς ἐκείνους μὲν ποῦ ἕως τῶρα ἔχουν βλαβῆ νὰ παράσχῃ κάποιαν ἴασιν, τοὺς δὲ ὑπολοίπους νὰ τοὺς ἐξασφαλίσῃ, ὥστε νὰ μὴ περιπέσουν εἰς ὁμοια σφάλματα»(20).

Ἄλλὰ πλὴν τῆς καθαρῶς πρακτικῆς ἐφαρμογῆς τῆς μελέτης τῆς Φύσεως, ὁ Βασίλειος ὁμιλεῖ καὶ διὰ μίαν ἄλλην καθολικωτέραν μελέτην τῆς δημιουργίας. Πιστεύει ὅτι ὁ συγγραφεὺς τῆς Γενέσεως «πολλὰ ἀπεισιώπησεν» κατὰ τὴν περιγραφὴν του τῆς Δημιουργίας καὶ ἐξηγεῖ : «Τὰ παρέλειψε δὲ ἡ Γραφή, διὰ νὰ ἐκγυμνάσῃ τὸν νοῦν μας εἰς τὴν εὐφυΐαν, παρέχουσα τὴν δυνατότητα νὰ συμπεράνωμεν ἐξ ὀλίγων ἀφορμῶν τὰ παραληφθέντα»(17). Ἐβλεπεν ὁ Βασίλειος τὸν Κόσμον ὡς σχολεῖον ψυχῶν λογικῶν καὶ ἐκπαιδευτήριον θεογνωσίας καὶ παρέπεμψεν εἰς τοὺς λόγους τοῦ Παύλου «Τὰ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται»(16).

Ἐξηγεῖ δὲ ἄλλοῦ : «Καθὼς φαίνεται ὑπῆρχε κάτι καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου τούτου, τὸ ὁποῖον ἢ μὲν διάνοιά μας δύναται νὰ ἐξετάσῃ, δὲν ἐξιστορήθη δέ, ὡς ἀκατάλληλον διὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τοὺς ἔχοντας ἀνώριμον μόρφωσιν».

Θέτει ὁ Βασίλειος τὴν διὰ τῆς διανοίας θεωρητικὴν μελέτην τῆς Φύσεως ὡς ἀναγκαστικὴν συμπλήρωσιν τῶν παρατηρήσεων γράφων «πολλὰ περὶ μεγεθῶν καὶ ἀποστάσεων Ἡλίου καὶ Σελήνης δύναται νὰ εὖρη διὰ τῶν συλλογισμῶν του ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος δὲν ἐξετάζει παρέργως τὰς κινήσεις των καὶ τὰς δυνάμεις των. Δικαίως, λοιπόν, πρέπει νὰ διακηρύττωμεν τὴν ἰδικὴν μας ἀδυναμίαν, ὅπως μὴ ἐκτιμῶνται μὲ τοὺς ἰδικούς μας λόγους τὰ μέγιστα τῶν δημιουργημάτων, ἀλλὰ ἐκ τῶν ὀλίγων ποῦ εἶπομεν νὰ ἀναλογιζώμεθα μόνοι μας πόσον πολλὰ καὶ πόσον μεγάλα εἶναι

ἐκεῖνα πού παρελήφθησαν. Διὰ τὴν εὐρηστικὴν ἀλήθειαν, μὴ μετρήσης, λοιπόν, τὴν Σελήνην μὲ τοὺς ὀφθαλμούς, ἀλλὰ μὲ τὸ λογικόν, τὸ ὁποῖον εἶναι κατὰ πολὺ ἀκριβέστερον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς»⁽²⁰⁾.

Εἰς ἄλλην ὁμοίαν γράφει: «Ἐχομεν διδαχθῆ ἀπὸ τὴν Γραφήν, ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτρέπωμεν εἰς τὴν διάνοιάν μας νὰ φαντάζεται πέραν ἀπὸ δικαιολογημένα ὄρια»⁽¹⁸⁾. Εἰς τὴν φράσιν αὐτὴν ἐνθυμίζει τὸν ἀντικειμενικὸν ἐπιστήμονα, ὁ ὁποῖος εἶναι πολὺ προσεκτικὸς κατὰ τὴν ἐξαγωγήν τῶν συμπερασμάτων του, ἀλλὰ μὲ μίαν μεγάλην διαφοράν. Ἄρχῃ καὶ τέλος τῶν σκέψεων τοῦ Βασιλείου εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή. Δὲν θέλει νὰ φύγῃ πέραν ἀπὸ τὰ ὄρια τῆς Γενέσεως.

Αὐτὴ ἡ διαφορὰ φέρει τὸν Βασιλείου εἰς ἀντίθεσιν μὲ τὴν ἐπιστήμην τῆς ἐποχῆς του, ἡ ὁποία ἐπάλαιε παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Ἐθνικῶν καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἐπικρίσεις καὶ τὴν σάτιραν. Ἀποκαλεῖ τὴν Ἀστρονομίαν πολυθρύλλητον καὶ τοιούτου ματαιότητος, ἐπειδὴ οἱ ἀστρονόμοι τῆς ἐποχῆς παρεδέχοντο τὸν κόσμον ἀτίδιον καὶ αἰώνιον. Ἐπιτίθεται ἐναντίον τῆς ἀτομικῆς θεωρίας καὶ σατιρίζει τὴν ἰσχὺν καὶ τὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον ἡ θεωρία αὕτη παραδέχεται διὰ τὰς δυνάμεις συνοχῆς τῶν ἀτόμων. «Πράγματι ὑφίνουσι ἰστὸν ἀράχνης, λέγει, ἐκεῖνοι πού γράφουσι αὐτά, οἱ ὁποῖοι φαντάζονται ὡς τὸσον ἀσθενεῖς καὶ ἀνυπάρκτους τὰς ἀρχὰς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θλάσεως»⁽¹⁶⁾. Ἐπικρίνει τοὺς σοφοὺς τῶν Ἑλλήνων ὅτι ἠπατήθησαν «ὑπὸ τῆς ἐνοικουσίας αὐτοῖς ἀθεότητος»⁽¹⁶⁾ καὶ παραπέμπει καὶ πάλιν εἰς τὸν Παῦλον: «ἐματαιώθησαν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ ἐμωράνθησαν»⁽¹⁶⁾.

Ἡ ἀντίθεσις τοῦ πρὸς τοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς του, ὡς πρὸς τὴν ἀκριβείαν τοῦ περιεχομένου τῆς Γενέσεως καὶ οἱ κίνδυνοι διὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ ἀφελεῖς πολλάκις ὀδηγοῦν κατὰ τὰς ὁμιλίαις του τὸν Βασιλείου εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς ἀπόψεώς του περὶ μὴ ὠφελείας ἐκ τῆς μελέτης τῶν ἐπιστημῶν καὶ τοῦ ἀρκεῖ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἂς περιορισθῶμεν εἰς τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ στηρίζονται ὑπὸ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. «Θὰ καταληφθῆ ἀπὸ ἱλιγγον ἢ διάνοια, ἀφοῦ ἡ σκέψις δὲν θὰ ἐπιτύχῃ, οὐδὲν συγκεκριμένον τέλος», λέγει⁽¹⁶⁾. Τέλος, ὁμοίως, συμπληρῶναι τὰς σκέψεις του λέγων «...δὲν ἐλαττοῦται ἡ ἔκπληξις διὰ τὰ μέγιστα, ὅταν ἀνακαλυφθῆ ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον γίνεται κάτι ἐκ τῶν παραδόξων· εἶδεμὴ ἡ ἀπλότης τῆς πίστεως ἂς εἶναι ἰσχυροτέρα ἀπὸ τὰς ἀποδείξεις τῆς λογικῆς»⁽¹⁶⁾.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω ὁ Βασιλείου παρουσιάζετι ὅτι περιπίπτει εἰς ἀντιθέσεις μόνον φαινομενικῶς. Σαφῶς ὁμοίως φαίνεται ἀπὸ τὸ δοκίμιον ἢ ἐπικνελημμένη χρῆσις τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς καὶ ἡ προσπάθεια νὰ θέσῃ τὰ ἐπιστημονικὰ συμπεράσματα τῆς ἐποχῆς του εἰς τὸ στόμα τοῦ Μωϋσέως καὶ νὰ ἐλκύσῃ τοὺς νέους τῆς ἐποχῆς του.

Πρὸς τοὺς νέους ἀπηυθύνετο ὁ Βασιλείου καὶ ἦτο καὶ ὁ ἴδιος νέος, ὅταν ἔγραψε τὴν ἐξαήμερον, (ἄλλωστε ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν μόλις 49 ἐτῶν) καὶ δὲν τοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπομείνῃ ἀπηρχαιομένας σκέψεις. Ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς ὅτι μεθυσμένα, παραληροῦντα, γραῖδια λέγουσι ὅτι ἡ Σελήνη μετεκινήθη διὰ μαγγοβείας ἀπὸ τὴν θέσιν της καὶ κατέρχεται πρὸς τὴν Γῆν⁽²⁰⁾ καὶ ἀκόμη ἀποκαλεῖ «παραμύθια γεροντισσῶν» τὰς ἀλληγορικὰς ἐρμηνείας τῆς Γραφῆς, πού εἶχον προτείνει μερικοὶ ἄνδρες τῆς Ἐκκλησίας⁽¹⁸⁾.

Εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ παρουσιάσῃ τὰ θαύματα τῆς Δημιουργίας, ὁ Βασίλειος δὲν ἀντλεῖ παραδείγματα μόνον ἀπὸ τὴν Ἀστρονομίαν, ἀλλὰ ὁμοίως καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας φυσικὰς ἐπιστήμας.

Εἰς μίαν ἐκάστην ἐκ τῶν ἑννέα ὁμιλιῶν του τῶν ἀφιερωμένων εἰς τὴν ἑξαήμερον ἐξηγεῖ καὶ ἀπὸ μίαν φράσιν ἀπὸ τὴν περιγραφὴν τῆς Δημιουργίας τοῦ Κόσμου ὑπὸ τῆς Γενέσεως. Ὅσάκις ἡ φράσις ἀναφέρεται εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ στερεώματος, τῆς Γῆς, τοῦ Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, δανεῖζεται γνώσεις ἀπὸ τὴν Ἀστρονομίαν καὶ τὴν Φυσικὴν, ἐνῶ ὅταν ἡ φράσις ἀναφέρεται εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, δανεῖζεται γνώσεις ἀπὸ τὰς τότε κρατούσας ἀντιλήψεις περὶ ζώων καὶ φυτῶν.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἀρκετὰ παράδοξα περιλαμβάνονται εἰς τὸ κείμενον τῶν ὁμιλιῶν. Πολλῶν ἀπὸ αὐτὰ ἡ παραδοξότης ὑφέλλεται εἰς τὴν διαφορὰν μεταξὺ τῶν τότε γνώσεων καὶ τῆς ἐν τῷ μεταξὺ κτηθείσης ἐμπειρίας. Ἄλλα πάλιν εἶναι ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐχρησιμοποιοῦντο ὑπὸ τῶν Πατέρων κατὰ τὴν προσπάθειάν των νὰ ἀντιστρέψουν τὸν σοφιστικὸν λογισμὸν λ. χ. ὡς ρητορικὰ τεχνάσματα (8, 14). Π. χ. Ἀσφαλῶς ἐπίστευεν ὁ Βασιλείος τὰ ὑπ' αὐτοῦ διδασθέντα ὅτι αἱ φάσεις τῆς Σελήνης ἔχουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν γηίνων πραγμάτων καὶ ὅτι τὸ φῶς τῆς Σελήνης ἐμβάλλει ἐν εἶδος ὑγρασίας εἰς τὰ σώματα, τὰ ὅποια ἐκτίθενται εἰς αὐτό. Ὅπως ἀναφέρει, εἶχεν ἀκούσει αὐτὴν τὴν ἰδιότητα τοῦ σεληνιακοῦ φωτὸς ἀπὸ κοιμωμένους ὑπὸ τὸ σεληνόφως καὶ ἀπὸ τοὺς συντηρητὰς κρεάτων, οἱ ὅποιοι εἶχον παρατηρήσει ὅτι τὰ κρέατα ἠλλοιοῦντο κάθε φορὰν, πού ἐξετίθεντο εἰς τὸ φῶς τῆς Σελήνης. Ἀλλὰ δὲν εἶναι εὐκόλον κανεὶς νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὁ πολυταξιδευμένος Βασίλειος ἐπίστευε πράγματι τὸν ἀναφερόμενον ὑπ' αὐτοῦ μῦθον τῶν ναυτικῶν, ὅτι ὁ μικρὸς ἰχθὺς ἐχενῆς δύναται νὰ σταματήσῃ μόνος τοῦ ὀλόκληρον μεγάλου πλοῖου εἰς τὸν ὠκεανόν! Ἀσφαλῶς τὸν μῦθον αὐτὸν τῶν ναυτικῶν, πού ἐτάξιδεν πέραν τῆς Μεσογείου, τὸν ἐχρησιμοποίησεν ὡς ρητορικὸν τεχνασμα καὶ ὡς τίποτε περισσότερον, ὡς παράδειγμα τῆς μεγάλης δυνάμεως, τὴν ὅποιαν κατέχει ὁ μικρὸς καὶ ταπεινὸς πιστὸς καὶ πού εἶναι ἡ δύναμις τῆς πίστεώς του. Παρομοίως ἀναφέρει τὸν μῦθον τῆς Ἀλκυῶνος, ἡ ὅποια ἐπωάζει τὰ ὠά της κατὰ τὰς χειμερινὰς ἡλιολούστους ἡμέρας.

Τὸ τελευταῖον αὐτὸ σχόλιον ἀποτελεῖ παράδειγμα τῶν δυσκολιῶν πού συναντᾷ ὁ ἐρευνητής, ὅταν μελετᾷ ἐπιστημονικὰς γνώσεις μιᾶς παλαιᾶς ἐποχῆς. Εἰς πολλὰ κείμενα ἀναμιγνύονται πεποιθήσεις μαζὶ με ἀλληγορίας, ἐξιστορήσεις φιλοσόφων μαζὶ με λαϊκὰ παραμύθια, ἀντικειμενικὴ ἐρευνα μαζὶ με σκοπιμότητα. Πολλάκις δὲ εἰς τὰ διασωζόμενα κείμενα παρεισέφρησαν νόθοι φράσεις ἀπὸ μεταγενεστέρους ἀντιγραφεῖς των.

Κάτι παρόμοιον ἀναφέρει ὁ Βασίλειος καὶ δι' αὐτὴν ἀκόμη τὴν Γένεσιν. Συμφωνεῖ με προγενεστέρους του κριτικούς ὅτι περιττεύει ἡ φράσις καὶ συνήχθη τὸ ὕδωρ τὸ ὑπὸ κάτω τοῦ οὐρανοῦ εἰς τὰς συναγωγὰς αὐτῶν καὶ ὠφθη ἡ ξηρὰ, ἡ ὅποια περιλαμβάνεται κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν ποιηθέντων κατὰ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς Δημιουργίας. Πιθινὸν ἡ φράσις αὕτη παρεισέφρησε μεταγενεστέρως καὶ δὲν εἶναι φράσις τοῦ Μωυσέως(19).

Καί τώρα μετὰ τὰς γενικὰς αὐτὰς παρκτηρήσεις ἃς ἐξετάσωμεν κάπως λεπτομερέστερον τὰς ὁμιλίας εἰς ἐξαήμερον τοῦ Βασιλείου. Ἐκ τῶν ἐννέα αὐτῶν ὁμιλιῶν αἱ δύο πρῶται ἀναφέρονται εἰς τὴν κατὰ τὴν Γένεσιν πρώτην ἡμέραν τῆς Δημιουργίας.

Εἰς τὰς δύο αὐτὰς ὁμιλίας ἀναφέρεται ὁ Βασίλειος εἰς τὴν φράσιν τῆς Γενέσεως «ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεός». Εἰς τὰς δύο δὲ αὐτὰς ὁμιλίας ἐμφανίζονται πολλά ἐκ τῶν ἀστρονομικῶν γνώσεων τοῦ Βασιλείου.

Ἀναλύων ὁ Βασίλειος τὴν λέξιν «ἀρχή» δεικνύει εὐθὺς ἀμέσως ἐξαιρετικὴν χρῆσιν τῆς διαλεκτικῆς μεθόδου μὲ ἀνάπτυξιν τῆς μαθηματικῆς ἐννοίας τοῦ σημείου, τοῦ ἀδύνατου τῆς διαιρετότητός του, τῆς ἐννοίας τοῦ χρόνου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ χρόνου, καταλήγων εἰς τὸ ἀδύνατον τῆς ὑπάρξεως ἀπειρίας ἀρχῶν χρόνου. Ἀλλὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπῆρχε χρόνος πρὸ τῆς δημιουργίας τῆς ὕλης, ἀφοῦ ἡ ἐννοια τοῦ χρόνου εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν ἐννοιαν τῆς μεταβολῆς. Συνεπῶς ἡ Δημιουργία τοῦ κόσμου ἦτο στιγμιαία καὶ ἄχρονος⁽¹⁶⁾.

Ἀφοῦ ὅμως ὁ κόσμος ἔχει ἀρχὴν, δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι θὰ ἔχη ὁ κόσμος καὶ τέλος⁽¹⁶⁾.

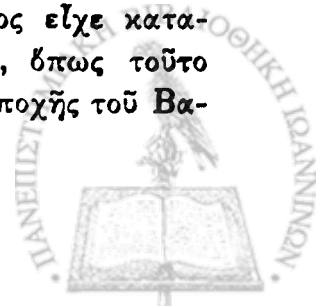
Ἡ συζήτησις τὴν ὁποίαν κάμει περὶ Οὐρανοῦ καὶ τῶν πρώτων στοιχείων, πυρὸς, ὕδατος καὶ ἀέρος, ὡς καὶ τῶν κλειστῶν στοιχείων τῶν πληρῶντων τὸν χῶρον, ἐνθυμίζει τὸν «Οὐρανὸν» τοῦ Ἀριστοτέλους.

Ἀναφέρει τὴν κυκλικὴν κίνησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων.

Γνωρίζει ὅτι ἡ Γῆ αἰωρεῖται εἰς τὸ στερέωμα καὶ ἀναφέρει τὴν θεωρίαν τῶν φυσικῶν τῆς ἐποχῆς, οἱ ὅποιοι ἔλεγον ὅτι ἀφοῦ ὁ οὐρανὸς κατέχει τὴν ἀκροτάτην θέσιν ὡς πρὸς τὰ ἄνω, ὅσα βάρη ὑποθέσωμεν ὅτι θὰ πέσουν ἐκ τῶν ἄνω, ταῦτα ἐξ ὅλων τῶν μερῶν θὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὸ μέσον. Εἰς τὸ σημεῖον δὲ ἐκεῖνο, πρὸς τὸ ὅποιον φέρονται τὰ μέρη, εἰς τοῦτο εἶναι φανερόν ὅτι θὰ ὠθηθῆ καὶ θὰ συναχθῆ καὶ τὸ ὅλον⁽¹⁶⁾. Τὸ θέμα τοῦτο ἦτο ἀρκετὰ δύσκολον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἡ θεωρία αὕτη ἦτο ἐν ἀπὸ τὰ θαυμάσια ἐπιτεύγματα τῆς Ἑλληνικῆς σοφίας, μίαν πρωτόγονος θεωρία τῆς παγκοσμίου ἔλξεως, διατυπωθεῖσα εἰς τὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ μερικὸς αἰῶνας. Τὴν ἐκθέτει ὁ Βασίλειος ἐν περιλήψει, ἀλλ' ἀρκετὰ σαφῶς. Ἐξυπνοεῖται ὅτι συναντᾷ μερικὰς δυσκολίας εἰς τὴν κατανόησιν τῆς, ἀλλὰ τὰς ὑπερπηδᾷ μὲ τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ ἀπλότης τῆς πίστεως ἃς εἶναι ἰσχυρά, διὰ τὸ πῶς συμβαίνει τὸ παράδοξον τῆς αἰωρήσεως τῆς Γῆς εἰς τὸ κενόν.

Δὲν εὐθύνεται βεβαίως καὶ ὁ ἴδιος, ἐὰν δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ σχηματίσῃ πλήρη εἰκόνα τῶν ἐπιστημονικῶν ἐννοιῶν τῆς ἐποχῆς του. Εἶχε μελετήσει τὰς παλαιότερον ἀναπτυχθείσας θεωρίας καὶ εἶχον ἐπηρεάσῃ τὴν σκέψιν του αἱ ἀντιθέσεις τῶν θεωριῶν ἐκείνων. Οὕτω ἀναφέρει τὰς θεωρίας ὅτι τὸ σχῆμα τῆς Γῆς εἶναι σφαῖρα, ἢ κύλινδρος, ἢ εἶναι κοίλη εἰς τὸ μέσον, δὲν εἶναι ὅμως οὗτος εἰς θέσιν, νὰ διακρίνη ποία ἐκ τῶν θεωριῶν αὐτῶν ἦτο ἡ περισσύτερον σύμφωνος πρὸς τὰς κρατούσας κατὰ τὴν ἐποχὴν του μεταξὺ τῶν ἀστρονόμων ἀντιλήψεις⁽²¹⁾.

Ἐπίσης δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἰσχυρισθῆ κανεὶς ὅτι ὁ Βασίλειος εἶχε κατανοήσει τὰς ἐννοίας καὶ τὴν σημασίαν τοῦ Πτολεμαϊκοῦ συστήματος, ὅπως τοῦτο εἶχε διατυπωθῆ ὑπὸ τοῦ Πτολεμαίου δύο περίπου αἰῶνας πρὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βα-

σιλείου και ότι οὗτος ἦτο εἰς θέσιν νὰ διαχωρίσῃ ταύτας ἀπὸ τὰς ἐννοίας τῆς θεωρίας τῶν ὁμοκέντρων σφαιρῶν τοῦ Εὐδόξου. Πράγματι, προσπαθῶν εἰς τὴν Γ' ὁμίλιαν τοῦ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ἀποψιν περὶ ὑπάρξεως ὄχι ἐνὸς οὐρανοῦ, ἀλλὰ καὶ ἑλ-
λων, δηλαδὴ δευτέρου καὶ τρίτου οὐρανοῦ, ἀναφέρει κάπως παρεπιπτόντως:

«Οὐ δὴπου δὲ ταῦτα παραδοξότερα τῶν ἐπτὰ κύκλων καθ' ὧν οἱ ἐπτὰ ἀστέ-
ρες σχεδὸν παρὰ πάντων συμφώνως ὁμολογοῦνται φέρεσθαι, οὓς καὶ ἐνηρμόσθαι
φασὶν ἑτέρω τὸν ἕτερον, κατὰ τὴν εἰκόνα τῶν κάδων τῶν εἰς ἀλλήλους ἐμβεβηκό-
των»(18). Δηλαδή: «Αὐτὰ δὲ δὲν εἶναι περισσότερον παράδοξα ἀπὸ τὰ περὶ ἐπτὰ
κύκλων, ἐπὶ τῶν ὁποίων, ὅπως σχεδὸν ὅλοι παραδέχονται, κινοῦνται οἱ ἐπτὰ ἀστέ-
ρες καὶ διὰ τοὺς ὁποίους κύκλους ἰσχυρίζονται ὅτι εἶναι ἐμπηγμένοι ὁ ἕνας εἰς τὸν
ἄλλον, ὅπως οἱ κάδοι ποὺ εἶναι τοποθετημένοι ὁ ἕνας ἐντὸς τοῦ ἄλλου». Ἡ περίο-
δος αὕτη ἀκολουθεῖται μὲ εἰρωνεῖαν διὰ τὴν παραδοχὴν μερικῶν φιλοσόφων ὅτι
παράγεται ἀρμονικὸς ἤχος ἀπὸ τὴν ἐπτάδα τῶν περιφερομένων εἰς τὸ διάστημα
πλανητῶν.

Εἶναι ἀξίον προσοχῆς τὸ ὅτι δὲν ἀναφέρει ὁ Βασιλείος εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος
τῶν ὁμιλιῶν τοῦ κάτι παρόμοιον ἢ σχετικὸν μὲ τὸ πλανητικὸν σύστημα καὶ ἡ συ-
ζητουμένη τότε δομὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος δὲν τὸν ἐπροκάλεσε εἰς φιλοσο-
φικὴν συζήτησιν πρὸς ὑποστήριξιν τῶν πεποιθήσεών του.

Ἐκτὸς τῆς προαναφερθείσης περιπτώσεως στοιχεῖα μιᾶς πρωτογόνου θεω-
ρίας ἀναλόγου πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς παγκοσμίου ἑλξεως ἀναφαίνονται καὶ εἰς τὴν
δευτέραν ὁμίλιαν τοῦ Βασιλείου, ὅπου οὗτος πραγματεύεται περὶ τῆς ἀρμονίας τοῦ
κόσμου καὶ λέγει ὅτι ὁ Δημιουργὸς συνέδεσεν ὅλον τὸν κόσμον εἰς μίαν κοινωνίαν
καὶ ἀρμονίαν διὰ τινος ἀδιάρρηκτου δεσμοῦ φιλίας. Ἐκχμεν ὁ Δημιουργὸς καὶ
ἐκεῖνα ἀκόμη, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν τοπικῶς πάρα πολὺ μεταξύ των, νὰ φθίνονται
ἠνωμένα διὰ τῆς μεταξύ των συμπαθείας.

Βεβαίως δὲν εἶναι ἐκπληκτικόν, ὅταν ὁ Βασιλείος μὲ τὰς τιαύτας ἀστρονο-
μικὰς γνώσεις, ὅπως αἱ ἀνωτέρω ἀναπτυχθεῖσαι, γνωρίζει ἀκόμη ὅτι ὑπάρχουν
ἀστέρες παρὰ τὸν νότιον πόλον καὶ περιγράφει τὴν φαινομένην ἑτησίαν κίνησιν τοῦ
Ἡλίου καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς προκύπτοντα ἀποτελέσματα(20).

Ἐπὶ πλέον, πιστεύει ὁ Βασιλείος ὅτι οἱ ἀστέρες δὲν εἶναι μικρότεροι τοῦ
Ἡλίου καὶ τῆς Σελήνης, ἀν καὶ ἡ Γραφή ἀναφέρει ἀκαὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς δύο
ἀστέρας τοὺς μεγάλους». Ἐπειδὴ, ὅπως ἐξηγεῖ, ἡ λέξις «μέγας» ἐνίοτε μὲν ἔχει
ἀπόλυτον σημασίαν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁμῶς χρησιμοποιεῖται, ὅταν ἕνα πρᾶγμα
συγκρίνεται πρὸς κάτι ἄλλο. Παραδέχεται ὅτι οἱ ἀστέρες φθίνονται μικροί, ἐπειδὴ
κεῖνται μακρὰν(20). Εἰς μεγάλας ἀποστάσεις μικραίνουν τὰ μεγέθη τῶν ἀντικειμέ-
νων, ἐπειδὴ ἡ δύναμις τῆς ὁράσεως, λέγει, δὲν ἐπαρκεῖ νὰ διαπεράσῃ τὸν ἐνδιάμε-
σον χῶρον.

Γνωρίζει ὁ Βασιλείος ὅτι τόσον ὁ Ἡλιος, ὅσον καὶ ἡ Σελήνη εἶναι πράγματι
σώματα μεγάλου μεγέθους. Ἐπειδὴ ἀκριβῶς φαίνονται ἐξ ἴσου μεγάλα σώματα
ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Γῆς. Οὐδεὶς δὲ εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι πλησιέστερον
ἢ μακρύτερον τοῦ Ἡλίου, ἀπὸ ὅτι εἶναι οἱ λοιποὶ οἱ εὐρισκόμενοι ἐπὶ τῆς Γῆς.
Τοῦτο ἰσχύει, εἴτε ὁ Ἡλιος ἀνατέλλει, εἴτε δύει. Ἀφοῦ δὲ ἡ Γῆ εἶναι, ὡς γνωστόν,

πολύ μεγάλη, πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν ὁ Ἥλιος νὰ φωτίζει εἰς ἐλάχιστον χρονικὸν διάστημα ὅλην τὴν Γῆν, ἐὰν δὲν ἐξέπεμπε τὸ φῶς του ἀπὸ μεγάλον δίσκον;

Ἄλλὰ κατὰ τὴν κοσμογονίαν τῆς Γενέσεως παρήχθη πρῶτον τὸ φῶς καὶ κατόπιν ἐδημιουργήθη ὁ Ἥλιος. Τοῦτο φαίνεται πολὺ παράδοξον εἰς ἡμᾶς. Ὁ Βασίλειος ὅμως τὸ ἐξηγεῖ δανειζόμενος μίαν θεωρίαν, ἣ ὁποία φαίνεται ὅτι ἦτο παλαιότερα.

Εἶχον παρατηρήσει οἱ πρωτόγονοι λαοὶ καὶ φῶς ἄνευ τῆς παρουσίας τοῦ Ἥλιου. Π.χ. κατὰ τὰς πυρκαϊᾶς δασῶν, ἢ κατὰ τὰς ἀστραπάς, ἢ ἀκόμη κατὰ τὴν ἐμφάνισιν Σέλαος. Ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ ἐστηρίχθῃ εἰς τοιαύτας παρατηρήσεις ἡ ἀρχαία ἄποψις ὅτι τὸ φῶς ἔγινε πρῶτον καὶ ὁ Ἥλιος μετὰ. Ὁ Ἥλιος ἐφέρετο ὡς τὸ ὄχημα ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθε τὸ πρωτόγονον φῶς, ἀκριβῶς ὅπως ὁ λίχνος φέρει τὸ φῶς⁽²⁰⁾.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Σελήνην, καταρρίπτει ὁ Βασίλειος τὴν ὑπόθεσιν ὅτι αὕτη εἶναι ἑτερόφωτον σῶμα καὶ ὅτι φωτίζεται ἐκ τοῦ Ἥλιου. Πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναμεταδίδῃ ἡ Σελήνη τὸ φῶς τοῦ Ἥλιου, διερωτᾶται, ἀφοῦ ὅταν ἡ Σελήνη κεῖται πλησίον τοῦ Ἥλιου, ὅπως κατὰ τὴν φάσιν τῆς Νέας Σελήνης, αὕτη δὲν φαίνεται, ἐνῶ ὅταν αὕτη κεῖται εἰς διεύθυνσιν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον τοῦ Ἥλιου εἶναι ὀλόφωτος πανσέληνος;

Τί συμβαίνει λοιπόν; Ἡ ἐξηγήσις ἡ ὁποία δίδεται εἶναι ὅτι ἡ Σελήνη εἶναι ἀεριώδης καὶ ἄλλοτε μὲν παραλαμβάνει τὸ φῶς της, ἄλλοτε δὲ τὸ ἀποβάλλει χωρὶς νὰ δαπανᾶται τὸ ὅλον της σῶμα⁽²⁰⁾.

Μὲ ἰδιαιτέραν ὅμως προσοχὴν συζητᾷ ὁ Βασίλειος τὴν κατασκευὴν τῆς Γῆς. Μὲ ἐξαιρετικὴν ἰκανότητα ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ τὴν ἀρχέγονον ἐποχὴν ἡ Γῆ ἐκαλύπτετο ὑπὸ ὑδάτων καὶ οὕτω ἐπροστατεύετο ἀπὸ τὸ ἄλλον στοιχεῖον, τὸ πῦρ, τὸ ὁποῖον κατακαίει τὰ πάντα.

Ἄν καὶ ἡ θεωρία αὕτη τοῦ Βασιλείου διαφέρει τῶν ἤδη παραδεδεγμένων, ἂν καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἡ θεωρία ἐκείνη ἐνθυμίζει συγχρόνους μας θεωρίας περὶ τῆς προϊστορίας τῆς Γῆς, ἐν εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ συζήτησις τοῦ θέματος τούτου ὑπὸ τοῦ Βασιλείου περιέχει τὸ σπέρμα τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς θεωρήσεως τῶν προβλημάτων τῆς Φύσεως.

Δυστυχῶς δὲν ὑπάρχει διαθέσιμος χρόνος διὰ νὰ παρακολουθήσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ τὰς σκέψεις τοῦ Βασιλείου.

Διὰ τὸ τέλος τοῦ Ἥλιου δανείζεται ὁ Βασίλειος τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελιστοῦ. «Ὁ Ἥλιος μεταστραφήσεται εἰς αἷμα καὶ ἡ Σελήνη οὐ δώσει τὸ φέγγος αὐτῆς» (Ματθ. 24, 29). Αὐτὰ εἶναι τὰ σημεῖα τοῦ τέλους τοῦ σύμπαντος.

Καὶ ὁ Βασίλειος προχωρεῖ ἀπὸ ὀμιλίαν εἰς ὀμιλίαν, ἀπὸ ἀνάλυσιν τῆς μιᾶς ἡμέρας τῆς Δημιουργίας εἰς τὴν ἄλλην. Δὲν λησμονεῖ οὔτε τὰ φυτὰ, οὔτε τὰ ζῶα.

Ἀναπτύσσει τὰ περὶ τοῦ φαινομένου τῆς ἐξατμίσεως καὶ τοῦ φαινομένου τῆς βροχῆς. Ἀναφέρει τὰ κοχλάζοντα ὕδατα, τὰ ὁποῖα προφανῶς εἶναι τὰ ὕδατα τῶν θερμῶν πηγῶν. Ἐκθέτει τὴν τέχνην τῆς ἀποστάξεως τοῦ θαλασσοῦ ὕδατος ὑπὸ

τῶν νχυτικῶν τῆς ἐποχῆς του. Ὅμιλεῖ διὰ τὰ φυτὰ τὰ χρήσιμα καὶ τὰ δηλητηριώδη, τὰ ὁποῖα πάλιν εἰς τὸ τέλος γίνονται χρήσιμα ὡς φαρμακευτικά, διὰ τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ θηλυκὰ φυτὰ, διὰ τὰ ἀναπαραγόμενα διὰ σπέρματος ἢ ἀνευ σπέρματος. Ἀπορεῖ πῶς τὸ ὕδωρ εἰσερχόμενον εἰς τὰ φυτὰ μεταβάλλεται εἰς γλυκὺν χυμὸν εἰς τὸ ἐν φυτόν, εἰς ξυρὸν εἰς τὸ ἄλλον καὶ εἰς ἔλαιον εἰς τὸ τρίτον, ἐνῶ τὸ ἴδιον αὐτὸ ὕδωρ ἀλλάζει χρῶμα καὶ ὄσμην ἀπὸ ἀνθους εἰς ἄνθος.

Δὲν λησμονεῖ οὔτε τὸ κεχριμπόρι, οὔτε τὰ ἀλάτι (πού πιστεύει ὅτι παράγεται, ὅταν πύζει τὸ ὕδωρ!).

Καὶ ἔρχεται εἰς τὰ ἔρπετὰ καὶ εἰς τὰ πετεινά.

Περιγράφει τὰ ζῶα τῆς θαλάσσης, τὰ ζωοτόκα, ὅπως αἱ φῶκαι ἢ τὰ σελάχη καὶ τὰ ὠοτόκα, ὅπως οἱ ἰχθεῖς, οἱ ὁποῖοι δὲν εἰσπνέουν, ὅπως λέγει, ἀέρα. Ἐνδιαφέρεται διὰ τὰς ἐμάδας συμβιώσεως τῶν ἰχθύων καὶ τὰς ἀποδημίας των, διὰ τὴν πονηρίαν τοῦ πολυπόδος καὶ τὴν ἐγκληματικότητα τοῦ καρκίνου. Διὰ τὸ κοράλι, πού εἶναι χλόη εἰς τὴν θάλασσαν καὶ γίνεται πέτρα εἰς τὸν ἀέρα. Ἐπίσης ὅτι ὁ ὄφις ἐχιδνα ἔρχεται εἰς γάμον μετὰ τοῦ ἰχθύος μυραίνα!

Κατόπιν θέτει κλίμακα τελειότητος τῶν ζῶων, ἀπὸ τὰ ἀτελέστερα, τὰ ὁποῖα κολυμβοῦν εἰς τὸ ὕδωρ, πρὸς τὰ τελειότερα, τὰ ζῶα τῆς ξηρᾶς. Ὅμιλεῖ διὰ τὰ μυρικαστικά. Διὰ τὴν καμήλα, ἢ ὁποῖα θεωρεῖται ὅτι εἶναι μνησίκακος καὶ περιμένει νὰ ἀνταπεδώσῃ τὸ κτύπημα, τὸ ὁποῖον κάποτε ἔλαβε, μόλις τῆς δοθῇ ἢ πρώτη εὐκαιρία! Ὅμιλεῖ διὰ τὴν ἄρκτον καὶ τὴν πάρδαλιν καὶ τὴν προβοσκίδα τοῦ ἐλέφαντος. Τὰ θηρία, ἰσχυρίζεται, εἶναι ἀπόδειξις τῆς πίστεώς μας.

Καὶ ἔρχεται εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ Οὐρανοῦ, ὅπως εἶναι τὰ πτηνὰ καὶ τὰ ἔντομα. Καὶ περιγράφει τὴν κατασκευὴν τῆς φωλεᾶς τῆς χελιδόνος καὶ τὴν ἀστοργίαν τοῦ ἀετοῦ. Τὸ ὅτι ἡ χηρεύουσα τρυγὼν παραμένει καθ' ὅλην τὴν ζωὴν τῆς χήρα, μὴ ἀπατῶσα τὴν μνήμην τοῦ συζύγου τῆς. Διὰ τὰς ἀκρίδας, διὰ τὴν μελωδίαν τοῦ τέττιγος καὶ διὰ τὸ κεντρί τοῦ σκορπιοῦ. Διὰ τὰ νυκτόβια πτηνὰ καὶ διὰ τὴν ἀγγελίαν τοῦ ἐρχομοῦ τῆς ἡμέρας ἀπὸ τὸν πετεινόν. Διὰ τὸν βασιλέα τῶν μελισσῶν (ἐνομιζέτο τότε, ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν μελισσῶν ἦτο ἄρρη), ὁ ὁποῖος ἔχει μὲν κεντρί, δὲν τὸ χρησιμοποιοεῖ ὅμως διὰ νὰ ἀμυνθῇ. «Αὐτὰ, ἐπεξηγεῖ, εἶναι μερικοὶ ἀγραφοὶ νόμοι τῆς φύσεως, τὸ νὰ μὴ τιμωροῦν οἱ κατέχοντες τὴν ἀνωτάτην ἐξουσίαν». Ἐνδιαφέρεται διὰ τοὺς γερανοὺς, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦν τὴν νύκτα, ὅταν κοιμῶνται, φρουρὸν ἐκ περιτροπῆς, ὡς ἐπίσης διὰ τὴν συμμαχίαν πελαργῶν καὶ κουρούων καὶ ἀναφέρει ὅτι οἱ γῦπες παρακολουθοῦν τὰ στρατεύματα τῶν ἀνθρώπων, πού ἔρχονται πρὸς σύγκρουσιν καὶ ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τῶν δπλων τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων συμπεραίνουσι ποῖα θὰ εἶναι ἡ ἐκβασίς τῆς μάχης.

Οὐδὲν εἶναι περιττόν, οὐδὲν εἶναι ἐλλιπές, τονίζει, εἰς τὴν δημιουργίαν.

Φαίνεται καθαρὰ ἢ ἐπιθυμία τοῦ Βασιλείου νὰ μεταλαμπαδεύσῃ τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ νὰ προσελκύσῃ εἰς τὴν ἰδικὴν του πίστιν τοὺς ἀκροατὰς του.

Δὲν φοβεῖται τοὺς ἐθνικοὺς σοφοὺς τῆς ἐποχῆς του. Θὰ ἤρχετο καὶ ἡ ἡμέρα πού ἓνας παλαιὸς συμφοιτητῆς του, πού ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου, ὁ Ἰουλιανός, θὰ ἔγραφε γράμμα ζητῶν τὴν βοήθειάν του⁽¹⁴⁾.

Τὸν κίνδυνον δὲν τὸν διαβλέπει ὁ Βασίλειος πρὸς τὰ ἐκεῖ. Ἐὰν κάπου ὑπάρχει μία συγκράτησις καὶ φόβος εἰς τὸ νὰ ὀμιλήσῃ ἐλεύθερα, αὐτὸς ὁ φόβος εἶναι ὁ φόβος διὰ τὴν συνοχὴν τῆς ἐκκλησίας. Οἱ αἰρετικοὶ ἦσαν πολλοὶ καὶ τὰ θεμέλια τῆς νεαρᾶς ἐκκλησίας ἐκλονίζοντο.

Ὅταν φθάνη εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου πρόκειται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν φράσιν τῆς Γενέσεως «καὶ πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος» διερωτᾶται, ἐὰν τὸ πνεῦμα ἐκεῖνο ἦτο διακεχυμένος ἀήρ ἢ τὸ "Ἅγιον Πνεῦμα. Καὶ προτιμᾷ τὴν δευτέραν ἐρμηνείαν, ἀφοῦ αὐτὴ ἔχει ἐγκριθῆ καὶ ἀπὸ τοὺς πρὸ αὐτοῦ Πατέρας⁽¹⁷⁾. Ἐχομεν ἐδῶ ἄραγε ἓνα παράδειγμα μιᾶς τάσεως πρὸς διαλεκτικὴν ἐρμηνείαν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου μίαν ἐμμονὴν εἰς ἀρχαιοτέρας γνώμας διὰ νὰ μὴ ἀρχίσῃ νέα φιλονικία γύρω ἀπὸ τὰ χριστιανικὰ δόγματα;

Ὁ Βασίλειος δὲν κατεδιώχθη ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς, ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς αἰρετικοὺς. (Ὁ διωγμὸς τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐχαρακτηρίσθη μὲ περιφρόνησιν ὡς «νεφύδριον») (11).

Ὁ Βασίλειος ἀπέθανε τὸ 380. Τὸ δοκίμιόν του «Ὅμιλαιοι εἰς ἑξαήμερον» ἔμεινε ὡς ἓν ἐξέχον μνημεῖον εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν Πατέρων. Ἀσφαλῶς θὰ τὸ ἐδιάβασαν ἐπιφανεῖς μεταγενέστεροι ἱερωμένοι — ἐπιστήμονες φίλοι τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων καὶ ἴσως μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὁ Βησαρίων, ὁ Νικόλαος de Cusa, ὁ Regiomontanus καὶ ὁ Κοπέρνικος.

Σήμερον 1590 περίπου ἔτη ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τοῦ Βασιλείου οἱ ὀρίζοντες, οἱ σκοποὶ καὶ αἱ μέθοδοι τῆς ἐπιστήμης ἤλλαξαν. Αἱ ἠθικαὶ ὁμῶς ἀνάγκαι τοῦ ἀτόμου παραμένουν αἱ ἴδιαι.

Ἡ σύγχρονος ἐξέλιξις τῆς ἐπιστήμης ἔδειξε τὴν ἀπεραντοσύνην καὶ τὴν ἀρμονίαν τοῦ Σύμπαντος. Ἀνεκαλύφθησαν πράγματα, τῶν ὁποίων τὴν ὑπαρξίν οὐτε κἀν ἠδύνατο νὰ φαντασθοῦν οἱ σοφοὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου. Διὰ τῶν συγχρόνων ἐπιστημονικῶν ὀργάνων καὶ κατόπιν τῶν προσφάτων ἀνακαλύψεων ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τὸν κόσμον τῶν ἀτόμων καὶ τὸν κόσμον τῶν Γαλαξιών, τὸν κόσμον τῶν ἰῶν καὶ τῶν μικροβίων καὶ τὸν κόσμον τῶν Quasars. Τὰ διαστημικὰ ταξίδια εἶναι γεγονός. Ὁ ἄνθρωπος ἐπραγματοποίησε ταξίδιον περὶ τὴν Σελήνην καὶ ἱαρετήρησεν ἐκεῖθεν τὴν Γῆν, ὡς μικρὸν φωστῆρα τοῦ Διαστήματος.

Ἀλλὰ ἢ κατὰ τὰς ἡμέρας μας ἐφαρμογὴ τῶν ἐπιστημονικῶν πορισμάτων εἰς τὴν τεχνολογίαν εἶναι τόσο μεγάλη καὶ ἐνίοτε τόσο ἐπικίνδυνος ἀκόμη καὶ δι' αὐτὴν καύτην τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἐπιβιώσεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὥστε μᾶς χρειάζεται σήμερον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν ἢ γοητευτικὴ βοήθεια τῆς ἀγάπης. Σήμερον περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην στιγμὴν εἰς τὴν Ἱστορίαν ἀποδεικνύεται ἡ ἀλήθεια τῶν λόγων τοῦ Παύλου «ἢ γνώσις φυσιοῖ, ἢ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ», ἀλήθεια τὴν ὁποίαν ἐνεστερνίσθη καὶ ἐδίδαξε διὰ τῶν ὀμιλιῶν του ὁ Μέγας Βασίλειος.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Δ. Λουκάτου, Οι Τρεις Ίεράρχαι και ὁ Λαϊκὸς Βυζαντινὸς Βίος. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1965, Ἰωάννινα, 1967.
2. Γ. Θεοχαρίδου, Οι Τρεις Ίεράρχαι καὶ ἡ Κλασσικὴ Παιδεία. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1966, Ἰωάννινα, 1967.
3. Φ. Κακριδὴ, Οι Τρεῖς Ίεράρχες — Ἑρμηνευτικὴ ἀξιολόγησις. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1967, Ἰωάννινα, 1967.
4. Ν. Δρανδίκη, Ἡ Εἰκονογραφία τῶν Τριῶν Ίεραρχῶν. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1968. (Ἀδημοσίευτος).
5. J.—P. Migne, Patrologiae Graecae, 29, 1857.
6. Λόγοι Βασιλείου τοῦ Μεγάλου. Ἀπόδοσις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν. Ἐκδ. «Ζωή», Τεῦχος Β', Ἀθήναι, 1936.
7. Β. Tatakis, La Philosophie Byzantine εἰς Histoire de la Philosophie ὑπὸ E. Brehier, Fascicule Supplémentaire, Νο II, Paris, 1949.
8. Κ. Γ. Μπόνη, Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου καὶ Μέγας Βασίλειος. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1968, Θεσσαλονίκη 1949.
9. J. L. E. Dreyer, A History of Astronomy from Thales to Kepler, New York, 1953.
10. Δ. Σ. Μπαλάνου, Οι Τρεῖς Ίεράρχαι καὶ ἡ ἐποχὴ των. Λόγος λεχθεὶς τῇ 30 - 1 - 1926, Ἀθήναι, 1926.
11. Γ. Παπαμιχαήλ, Οι Τρεῖς Ίεράρχαι καὶ ὁ Ἰουλιανὸς ὁ Ἀποστάτης. Λόγος ἐκφωνηθεὶς τὴν 30 - 1 - 1920, Ἀθήναι 1920.
12. W. D. Ross, Aristotle's Physics, Oxford. 1960.
13. Δ. Μπαλάνου, Διατί ἡ ἑορτὴ τῶν Τριῶν Ίεραρχῶν ἐθεσπίσθη ὡς ἑορτὴ τῆς Παιδείας. Λόγος λεχθεὶς τῇ 30 - 1 - 1948, Ἀθήναι, 1948.
14. Π. Κανελλοπούλου, Ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Πνεύματος, Μέρος Πρῶτον, Τεῦχος Α', Ἀθήναι, 1966.
15. Κ. Παπαρρηγοπούλου. Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, Τόμος 2, Μέρος 2, 1982.
16. Ὁμιλία I.
17. Ὁμιλία II.
18. Ὁμιλία III.
19. Ὁμιλία IV.
20. Ὁμιλία VI.
21. Ὁμιλία IX.
22. S. Runciman, Byzantine Civilization, London, 1966.

